

РЕФОРМА ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 342.733:378(477)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Кагановська Т. Є.,

доктор юридичних наук, професор,
декан юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна,
Заслужений юрист України

Анотація: У статті розглядається семантика поняття прозорості; визначається специфіка реалізації принципу прозорості у системі освіти; наголошується на необхідності реформування національної системи вищої освіти; проаналізовано Закон України «Про вищу освіту» на предмет реалізації принципів доступності і прозорості інформації у ньому; розглянуто засади реалізації зазначених принципів в державних програмах інших країн; охарактеризовано рейтинги в системі оцінки якості освіти та ефективності наукової діяльності ВНЗ.

Ключові слова: прозорість, відкритість, прозорість, вища освіта, система вищої освіти, ВНЗ, акредитація, рейтинг.

Анотація: В статье растолковывается семантика понятия прозрачности; определяется специфика реализации принципа прозрачности в системе образования; подчеркивается необходимость реформирования национальной системы высшего образования; проанализирован Закон Украины «О высшем образовании» на предмет реализации принципов доступности и прозрачности информации в нем; рассмотрены основы реализации указанных принципов в государственных программах других стран; охарактеризованы рейтинги в системе оценки качества образования и эффективности научной деятельности вузов.

Ключевые слова: прозрачность, открытость, прозрачность, высшее образование, система высшего образования, вуз, акредитация, рейтинг.

Annotation: The article is given the meaning of transparency; is determined by the specifics of the implementation of the principle of transparency in the education system; emphasizes the need to reform the national system of higher education; analyzed the Law of Ukraine «On Higher Education» in terms of implementing the principles of accessibility and transparency of information in it; considered principles of implementation of these principles in government programs in other countries; characterized rating system for evaluating the quality and effectiveness of education research of the university.

Key words: transparency, openness, transparency, higher education, universities, accreditation, ranking.

Поняття прозорості у вітчизняній науці є запозиченим. Англійське слово «transparent» перекладається як прозорий, зрозумілий, явний, з французької «transparent» – прозорий. Етимологічно воно утворилось від латинських «trans» – прозорий, наскрізь та «raeo» – бути очевидним. Категорія прозорості як ознака адміністративної та політичної комунікації між публічною владою та населенням була розроблена в англо-американській соціальній науці, де прозорість перед об'єктом державного управління визначалась поняттям «transparency», а відкритість влади для участі в державному управлінні з боку членів суспільства – поняттям «openness». У сучасній вітчизняній літературі поняття «прозорість» змістовно поєднало у собі як «прозорість», так і «відкритість», часто ці терміни застосовуються як рівнозначні та вживаються поряд з поняттями «гласність» та «публічність». Найчастіше значення поняття прозорості пов'язується з інформаційною відкритістю соціальних, економічних та політичних процесів. Найбільш поширене трактування поняття «прозорість» пов'язане з особливостями інформаційної взаємодії між державою та владою, тобто прозорість розуміється як право громадян на доступ до інформації (право на інформацію), що дає змогу вільно шукати, отримувати, передавати, створювати та поширювати

інформацію будь-яким законним способом. Але недоцільно зводити взаємодію органів влади і громадян суто до одержання чи надання інформації. Сучасна демократична правова державність передбачає децентралізацію владних повноважень, поділ влади, політичний плюралізм, доступ громадян до участі в державних і суспільних справах, верховенство закону та рівність усіх перед ним. Визнання владою громадян як рівноправних партнерів, а не тільки як об'єкт політичного маніпулювання, вимагає відкритості й прозорості у відносинах інститутів влади та громадянського суспільства. Процеси розвитку громадянського суспільства та демократії, поза якими неможливе ефективне державне управління в сучасних умовах, ґрунтуються на досягненні суспільної згоди (солідаризації) та громадянського консенсусу, завдяки яким зміцнюється легітимність влади. Прозорість – це інструмент, який налаштовує двосторонній політичний зв'язок між державою та громадянським суспільством [1, с. 7–8].

Варто зазначити, що достатньо повним є підхід науковців, які розглядають прозорість як засадниче поняття, яке у собі в тісному взаємозв'язку поєднує декілька категорій, таких як: прозорість, відкритість, гласність, громадську участь тощо... [2, с. 140].

Україна сьогодні є учасником процесів глобалізації, інтернаціоналізації, демократизації управління та інтеграції в єдиний економічний,

політичний та соціокультурний простір Європи. Провідне місце у створенні єдиного європейського простору належить сфері вищої освіти, оскільки завдяки її зусиллям відбувається формування людини «європейського типу» – різнобічно освіченої та здатної до професійної реалізації не лише на теренах вітчизняного ринку праці, а й у всьому світі [3].

Транспарентність системи освіти – це відкритість у фінансово-економічній, нормативно-правовій та управлінській сфері установ освіти. Це середовище, в якому освітні установи та організації надають усім зацікавленим сторонам необхідну їм для прийняття раціональних рішень інформацію у відкритій, повній, своєчасній та зрозумілій формі. На жаль, на сьогоднішній день українська система вищої освіти багато в чому не є транспарентною (прозорою), однак усунення цього недоліку сприятиме поліпшенню якості освіти, створенню конкурентного середовища освітніх послуг та боротьбі з корупцією у сфері освіти.

Незважаючи на це, класичні форми освіти, в тому числі очне навчання, так чи інакше сьогодні переживають кризу в усіх країнах світу. До основних чинників гальмування освітніх процесів, на думку І. Кулаги, можна віднести такі:

- територіальність – неспроможність забезпечення для всіх бажаних отримання необхідної освіти;
- консерватизм – відставання отримуваних знань від рівня розвитку інформатизації й технологій;
- інерційність – низька адаптивність систем освіти до різних соціально-економічних умов;
- локальність – специфічність освіти, що отримується в окремому навчальному закладі;
- обмеженість – не увесь перелік спеціальностей може бути наданий регіональними ВНЗ тим, хто бажає навчатися на конкретній території.

Таким чином, розвиток системи освіти в нинішніх умовах визначається необхідністю безперервної, гнучкої, модульної, самостійної, випереджаючої, розподіленої освіти, що забезпечується реалізацією принципів *відкритої* (тут і далі курсив наш – Т.К.) освіти:

- *відкрите* планування навчання, тобто свобода складання індивідуальної програми навчання шляхом вибору з системи курсів;
- свобода у виборі часу і темпів навчання, тобто прийом студентів у ВНЗ впродовж усього року і відсутність фіксованих термінів навчання;
- свобода у виборі місця навчання: студенти можуть бути фізично відсутніми в навчальних аудиторіях основну частину навчального часу і можуть самостійно обирати, де їм навчатися;
- перехід від принципу «освіта на все життя» до принципу «освіта крізь усе життя»;
- вільний розвиток індивідуальності, що є основоположним чинником, тоді як класична модель освіти припускає жорсткі норми, що уніфікують людську індивідуальність [4].

Структурне реформування національної системи вищої освіти, зміна освітніх програм і проведення необхідних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах України здійснюється у межах Болонського процесу. У багатьох документах Болонського процесу зазначається, що він не передбачає уніфікації змісту освіти, натомість кожна

країна-учасниця має зберегти національну палітру, самобутність та надбання у змісті освіти і підготовці фахівців з вищою освітою, а далі запровадити інноваційні прогресивні підходи до організації вищої освіти [5].

Національні програми оцінки якості вищої освіти більшості країн світу аналогічні, і головне спрямування цих стратегій – забезпечення високої якості освіти відповідно до мінливих запитів населення і перспективних завдань розвитку суспільства та економіки. Це зрозуміло: чим сильніша сфера освіти, тим стабільніше розвивається держава.

Наприклад, акредитація виконує важливу роль в оцінці якості освіти. Зовнішній контроль зазвичай стимулює діяльність освітнього закладу. Відомо, що дані, що збираються при проведенні державної акредитації, насамперед, повинні забезпечувати прийняття рішення про статус освітнього закладу, встановлювати відповідність змісту і якості підготовки випускників державним освітнім стандартам. Інформація, отримана при її проведенні, як правило, використовується для вирішення управлінських завдань (виявлення тенденцій розвитку, оптимізації діяльності методичних служб, мережі освітніх установ тощо).

Однак орієнтація на відповідність мінімальним вимогам далеко не завжди служить достатнім стимулом для розвитку ВНЗ. Вирішення завдання щодо забезпечення якості освіти, поставленого національною програмою розвитку освіти на перспективу, потребує вдосконалення державної системи оцінки. Мова йде про збільшення стимулюючої ролі зовнішнього контролю та оцінювання в напрямі розвитку навчальних закладів, відповідності результатів їх діяльності вимогам соціально-економічного розвитку країни, у т.ч. запитам ринку праці, що розвивається, більшої орієнтації на потреби суспільства і особистості. Важливим напрямом удосконалення є підвищення об'єктивності та прозорості процедур оцінювання діяльності ВНЗ.

Існують такі джерела інформації для оцінки якості результатів освітнього процесу:

- вільний доступ через мережу Internet до вмісту основних державних інформаційних ресурсів та систем за винятком персональних даних третіх осіб, відомостей, що становлять державну таємницю;
- публікація інформації про результати планових та позапланових перевірок навчальних закладів України;
- публікація інформації про результати акредитації ВНЗ (державні і приватні ВНЗ, діяльність яких припинена або припинена за окремими напрямами і спеціальностями, або ліцензія яких відкликана), а також даних статистики щодо проведених перевірок, узагальнених даних про їх результативність;
- документація ВНЗ: ліцензія, сертифікати про акредитацію, статут, ознайомитися з якими можна на веб-сайті навчального закладу;
- статистична інформація: про рівень освітніх досягнень студентів; про кількість переможців фестивалів, конкурсів, змагань;

- результати моніторингу розвитку студентів (за критеріями ВНЗ);

- протоколи засідань Вченої ради, рішення трудового колективу;

- показники, що визначаються на основі результатів підсумкової атестації, дипломування, держіспитів та / або тестування при проведенні державної акредитації;

- книги наказів, книги видачі документів про освіту, книга руху документів;

- виступи керівника, семінари, наради, протоколи засідання робочих груп.

Головним має бути забезпечення *прозорості* та зворотного зв'язку з громадянським суспільством, створення системи участі та захисту інтересів громадян при взаємодії з державою [6].

Нормативно-правової документації щодо здійснення моніторингу якості вищої освіти існує безліч у будь-якій країні. Основним правовим документом для освітньої галузі є Конституція України, що визначає і закріплює право громадян України на освіту та низка нормативних документів, зокрема Закони України «Про освіту» (1991 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), а також укази Президента і постанови уряду.

Практично в кожному документі є фраза про *доступність* та *прозорість* інформації. Проте ніде не вказано (або майже не вказано – Т.К.), якими мають бути способи і методи досягнення цих умов [6].

Прикладами цього можуть бути статті Закону України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01 липня 2014 року:

- так, у п. 2.9. ст. 3 мова йде про те, що державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах (...) *відкритості* формування структури і обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою;

- у пункті 3.5. ст. 3 йдеться про те, що (...) автономія вищого навчального закладу зумовлює необхідність таких самоорганізацій та саморегулювання, які є *відкритими* до критики, служать громадському інтересові, встановленню істини стосовно викликів, що постають перед державою і суспільством, здійснюються *прозора* та *публічно*;

- згідно з п. 1. ст. 6 атестація (здобувачів вищої освіти) здійснюється *відкрито* і *гласно*. Здобувачі вищої освіти та інші особи, присутні на атестації, у тому числі під час захисту дисертації, можуть вільно здійснювати аудіо- та/або відеофіксацію процесу атестації;

-згідно з п. 2. ст. 8 реєстр вищих навчальних закладів містить відомості про кожен вищий навчальний заклад, видані йому ліцензії та сертифікати про акредитацію. Відомості Реєстру вищих навчальних закладів є *відкритими*;

- згідно з п. 1.15. ст. 13 центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки (...) утворює атестаційну колегію, яка на принципах *прозорості* та *відкритості* затверджує рішення вчених рад вищих навчальних закладів (наукових установ) про присвоєння науковим і науково-педагогічним працівникам вчених звань старшого дослідника, доцента та професора, організує її роботу, розглядає питання про позбавлення зазначених звань,

оформлює та видає відповідні атестати, а також розглядає апеляції на рішення атестаційної колегії.

- згідно зі ст. 16 система забезпечення вищим навчальним закладом якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості) за його поданням оцінюється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (...). Згідно зі ст. 20 члени Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти діють на засадах *відкритості* та *прозорості*. Інформація про діяльність Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (рішення, протоколи засідань тощо) оприлюднюється на офіційному веб-сайті;

- згідно з п. 3.15. ст. 34 керівник вищого навчального закладу в межах наданих йому повноважень (...) забезпечує створення умов для здійснення дієвого та *відкритого* громадського контролю за діяльністю вищого навчального закладу;

- згідно з п. 3.1. ст. 40 органи студентського самоврядування діють на принципах добровільності, колегіальності, *відкритості*...;

- згідно з п. 5.2. ст. 41 наукові товариства студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених діють на принципах (...) добровільності, колегіальності, *відкритості*...;

- згідно з п. 14. ст. 44 прийом до вищих навчальних закладів здійснюється на засадах об'єктивності та *відкритості*. Вищий навчальний заклад зобов'язаний створити умови для ознайомлення вступників з ліцензією на здійснення освітньої діяльності, сертифікатами про акредитацію, правилами прийому, відомостями про обсяг прийому за кожною спеціальністю та освітнім рівнем, кількістю місць, виділених для вступу на пільгових умовах. Відповідальність за забезпечення об'єктивності та *відкритості* прийому до вищих навчальних закладів несуть їх керівники;

- згідно з п. 4. ст. 45 *відкритість* зовнішнього незалежного оцінювання забезпечується шляхом повного і своєчасного інформування осіб, які бажають здобути вищу освіту, про програми, строки та порядок проведення зовнішнього незалежного оцінювання, а також здійснення державного контролю та громадського спостереження за проведенням зовнішнього незалежного оцінювання;

- згідно з п. 3. ст. 72 розміщення державного замовлення здійснюється на конкурсних засадах на принципах добросовісної конкуренції, *відкритості* та *прозорості*, рівноправності, об'єктивного та неупередженого оцінювання пропозицій учасників конкурсу;

- згідно з п. 2. ст. 78 громадський контроль (у сфері вищої освіти) здійснюється громадськими об'єднаннями та окремими громадянами на принципах *відкритості* і *прозорості*;

- згідно з п. 1. ст. 79 рішення та діяльність у сфері вищої освіти, крім інформації з обмеженим доступом, є *відкритими*. Інформація про процедури та результати прийняття рішень і провадження діяльності у сфері вищої освіти підлягає обов'язковому оприлюдненню на офіційних веб-сайтах та у засобах масової інформації, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб [7].

На думку С.А. Свіжевської, найбільш конкретні завдання щодо створення сучасної системи оцінки якості освіти на засадах *прозорості* і *публічності* визначено в Державній програмі РФ «Розвиток освіти на 2013–2020 роки» та в Державній програмі розвитку освіти Республіки Казахстан на 2011–2020 роки [6]. Так, у додатку № 2 до Державної програми РФ «Розвиток освіти на 2013–2020 роки» наведено перелік основних заходів, спрямованих на розвиток освіти у 2013–2020 рр. з назвами, відповідальними виконавцями, терміном проведення та результатами, що очікуються [8]. Так, у пункті 5. «Основні напрями, шляхи досягнення поставлених цілей програми і відповідні заходи» Державної програми розвитку освіти Республіки Казахстан на 2011–2020 роки [9] чітко прописані цілі, завдання та конкретні дії, спрямовані на розвиток і покращення стану системи освіти в країні.

Попри відносно юний вік такого явища як рейтинги вищих навчальних закладів (перші рейтинги ВНЗ з'явилися в першій половині 80-х рр. ХХ ст.), вони вже міцно посіли своє місце в системі оцінки якості освіти та ефективності наукової діяльності ВНЗ. Вони стали одним з елементів забезпечення *прозорості* (*транспарентності*) системи вищої освіти. Нині рейтинги є одним із джерел інформації, яку використовують при ухваленні управлінських рішень як самі ВНЗ, так і державні структури, наприклад, з питань фінансування тих чи інших навчальних закладів. Цінність і важливість рейтингів ВНЗ як вимірювального інструмента для сфери вищої освіти нині незаперечна, і представники європейського істеблшменту це чудово розуміють. Щоб потрапити до світового рейтингу, ВНЗ має зібрати точну й достовірну інформацію про свій потенціал та діяльність і вчасно надати її організації, відповідальній за складання рейтингу. Наприклад, університет, який потрапив до міжнародного рейтингу, з-поміж інших ВНЗ має такі переваги:

- профайл ВНЗ з'являється на сайті міжнародного рейтингу, куди щодня заходять сотні тисяч відвідувачів з усього світу;

- профайл містить інформацію про ВНЗ, з якою його представники можуть самостійно працювати: доповнювати, редагувати тощо;

- інформація про ВНЗ публікується в друкованому довіднику... (у випадку, коли університет потрапив у ТОП-500);

- інформація про ВНЗ стає доступною для різних країн, що позитивно позначається на впізнаваності ВНЗ у світі;

- отримавши впізнаваність, університет може залучати іноземних студентів, викладачів, дослідників, у такий спосіб підвищуючи фінансові інвестиції в економіку країни;

- потрапляючи до міжнародного рейтингу, ВНЗ інтегрується у світову освітню систему й відповідає її основним критеріям [10].

Отже, одна з суттєвих змін, привнесена Законом України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01 липня 2014 року – *прозорість* означатиме таке: кожен ВНЗ буде зобов'язаний публікувати на власному сайті документи про свої фінанси, майно, у т. ч. кошториси, звіти про їх виконання, розподіл зарплат,

підсумки щорічного внутрішнього моніторингу якості освіти, інформацію про перелік спеціальностей, фахівців з яких має право готувати ВНЗ, видані дипломи, наукові роботи та відгуки опонентів перед захистом чи сертифікати ЗНО.

Авторитетність ВНЗ та механізми, що забезпечують його максимальну *відкритість*, це правила чесної гри. Як тільки абітурієнт їх відчує, він перетвориться на студента. А для того, щоб він залишався нерозчарованим студентом та схилив інших абітурієнтів стати студентами цього ВНЗ, високий стандарт транспарентності має зберігатися протягом всього періоду навчання (співпраці).

Отже, варто відзначити, що нормативно-правовою документації щодо здійснення моніторингу якості вищої освіти існує чимало і практично в кожному документі є фраза про доступність та прозорість інформації, однак здебільшого це декларативні гасла, адже ніде не вказано, якими мають бути способи і методи досягнення цих умов.

Зайвим прикладом цьому є також Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схвалена Указом Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013, яка зокрема передбачає наступне:

«Метою Національної стратегії є: підвищення *доступності* якісної, конкурентоспроможної освіти відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства, економіки...

Стратегічними напрямками державної політики у сфері освіти повинні стати... забезпечення *доступності* та безперервності освіти протягом усього життя;

Заходи, спрямовані на забезпечення інформатизації освіти, задоволення освітніх інформаційних і комунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу, передбачають... забезпечення навчально-виховного процесу засобами інформаційно-комунікаційних технологій, а також *доступу* навчальних закладів до світових інформаційних ресурсів [11] і жодних конкретних заходів.

В Україні, як і в багатьох інших посттоталітарних країнах, система вищої освіти залишається закритою, вимоги до якості формуються і перевіряються Міністерством освіти і науки, а не реальними замовниками освітніх послуг і не завжди збігаються з дійсними потребами відкритого ринку. Задеклароване у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року «широке розповсюдження порядку працевлаштування випускників вищих навчальних закладів на умовах тристоронньої угоди «випускник – вищий навчальний заклад – роботодавець» давно не працює і є виключно формальним звітуванням перед державними органами контролю, породженням чого, за відсутності мотивації і серйозного громадського контролю, стає корупція.

Таким чином, має бути сформована концепція або стратегія, згідно з якою ключовою ідеєю забезпечення якості, доступності і відкритості освіти був би громадський контроль. Він повинен полягати у відкритій звітності (через мережу Інтернет) учасників освітніх процесів перед суспільством щодо власних академічних та наукових досягнень,

перевірці достовірності та оцінці важливості суспільством цих досягнень, крім персональних даних третіх осіб та відомостей, що становлять державну таємницю; у публікуванні інформації про перевірки та статистики перевірок ВНЗ відповідними органами, інформації про ВНЗ, ліцензії яких відкликано, бази ЗНО, документації ВНЗ (інформаційний пакет), інформації про досягнення студентів, результати моніторингу якості освіти і розвитку студентів, які проводяться самими ВНЗ, протоколи засідань вчених рад, студентських рад, трудових колективів, результати підсумкових державних атестацій тощо.

В Україні до сьогодні відсутня культура реалізації потреб і прав учасників освітнього процесу, що подекуди призводить до негативних явищ:

1. Відсутність мотивації у студентів і викладачів.
2. Відсутність чіткого визначення поняття «якість вищої освіти» і системи забезпечення якості вищої освіти.
3. Надмірна кількість контролюючих органів і відсутність фактичних результатів підвищення якості вищої освіти.
4. Недостатнє фінансування закладів освіти.
5. Надзвичайна забюрократизованість діяльності персоналу ВНЗ, що лишається «більш важливим», ніж самі досягнення, повна відсутність часу у працівників.

Враховуючи поточний стан вищої освіти, все це вимагає негайних змін, навіть еволюційних перетворень, зокрема таких:

- розробка національної концепції (стратегії) забезпечення якості освіти в українському контексті;
- розробка національних стандартів освіти;
- формування системи цінностей у вищій освіті відповідно до провідного європейського досвіду;
- підвищення мотивації всіх учасників освітнього процесу;
- перехід від бюрократичних процедур формальної звітності до фактичних результатів підвищення якості вищої освіти;
- створення потужного інформаційного поля;
- створення за допомогою сучасних інформаційних технологій інформаційної платформи для прямого зв'язку між суспільством і освітою;
- виховання культури забезпечення якості освіти шляхом накопичення досвіду.

Отже, найбільшої шкоди вищій освіті в Україні завдає відсутність культури забезпечення її якості, яка формується через накопичення досвіду. Університетська автономія та прозорість вищої освіти, підтримана механізмами електронної демократії, та високою академічною культурою всіх

учасників процесу мають стати гарантією успіху заходів забезпечення якості в системі вищої освіти [12].

ЛІТЕРАТУРА

1. Транспарентність влади в контексті європейської інтеграції України: конспект лекції до короткотермінового семінару в системі підвищення кваліфікації кадрів / уклад : Е.А. Афонін, О.В. Суший. – К.: НАДУ, 2010. – 48 с.
2. Пашковська М. Поняття транспарентності в сучасній науці «державне управління» // Збірник наукових праць. – 2013. – Вип. 34 «Ефективність державного управління». – С. 135–143.
3. Шеломовська О. Формування та розвиток нормативної бази управління вищою освітою в Європі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_04\(11\)/11somvoe.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_04(11)/11somvoe.pdf).
4. Кулага І. Формування єдиного відкритого освітнього простору як провідна тенденція розвитку сучасної системи освіти // Університетська освіта. – 2012. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uned.kneu.edu.ua/wp-content/uploads/Kulaga_ukr.pdf.
5. Пашков В.В. Модернізація системи вищої освіти України в контексті становлення інформаційного суспільства та євроінтеграційного поступу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp2/filosofia/pashkov.pdf.
6. Свижевская С.А. Методы внедрения условия транспарентности информации при оценке качества высшего образования // Современные научные исследования и инновации. – 2014. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://web.snauka.ru/issues/2014/02/31319>.
7. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01 липня 2014 року // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2014. – № 37–38. – Ст. 2004.
8. Государственная программа РФ «Развитие образования на 2013–2020 годы» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cdnimg.rg.ru/pril/95/79/95/295.pdf>.
9. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011–2020 годы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukgma.kz/ru/ukgfa/Gosprogramma_na_2011-2020_gody.pdf.
10. Кривуліна Н., Кашин А. Рейтинги ВНЗ: бути чи не бути? – 2009. – 3 липня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/rejtingi_vnz_buti_chi_ne_buti.html.
11. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схвалена Указом Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013/page>.
12. Концепція забезпечення якості вищої освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dovira.eu/QA_concept.pdf.